

РОЗДІЛ 4

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

УДК 37.015.31:78

Аліксійчук О. С.*

ШЛЯХИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МОДЕЛІ МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ МУЗИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ

Стаття присвячена проблемі створення моделі морально-естетичного виховання молодших школярів засобами народної музичної творчості. Описано технологію моделювання навчальних систем. Розглянуто особливості впливу народної музики на моральне та естетичне виховання учнів початкової школи.

Ключові слова: морально-естетичне виховання, педагогічна модель, навчально-виховна робота, молодші школярі, народна музична творчість.

Соціальні зміни, перехід до ринкових відносин, якими позначене наше сьогодення, відображаються не тільки на економічному розвитку держави, але і на суспільному становленні її громадян. Тому одним із найважливіших завдань школи в умовах національного відродження України постає виховання гармонійної, духовно багатой та національно свідомої особистості.

Процеси становлення освіти і виховання в Україні породжують нові умови розвитку національної культури, зокрема українського музичного фольклору як її джерела. Важливим засобом надбання і передачі соціального досвіду є народна музика, яка входить сьогодні у всі сфери виховної роботи, збагачуючи особистість емоційно цінним ставленням, викликаючи потребу в художньо-творчій діяльності.

У Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI ст.), наголошується, що без подолання девальвації загальнолюдських цінностей, нігілізму та відірваності освіти від національних джерел немислене виховання справжнього громадянина [1]. Таке завдання надає особливого значення вдосконаленню процесу морально-естетичного виховання дітей та молоді в загально-освітній школі. У зв'язку з цим зростає вагомість розробки педагогічних систем та моделей, які передбачають використання мистецтва, зокрема, народного музичного, яке в образно-звуковій формі відзеркалює та узагальнює досвід емоційно-ціннісного ставлення до життя.

Моделювання систем з метою вивчення пізнавальних об'єктів, процесів, структур отримало широке розповсюдження в теорії та практиці наукових досліджень, що відображено в ряді вітчизняних та зарубіжних публікацій: Блінов В.М., Краєвський В.В., Гершунський Б.С., Глінський Б.А., Сохор А.М., Усмов А.І., Штоф В.А. та ін.

Особливу увагу вихованню моральних якостей особистості у зв'язку з естетичними надають філософи: І.А. Зязюн, М.С. Каган, психологи: Б.Г. Ананьєв, Л.С. Виготський, Г.С. Костюк, О.М. Леонтєв, С.Л. Рубінштейн, С.Г. Якобсон; педагоги: В.О. Сухомлинський, М.А. Верб, І.Ф. Харламов, Т.І. Цвєлих, Г.І. Щукіна та інші.

Проте морально-естетичний потенціал українського музичного фольклору ще не став предметом глибокого всебічного вивчення. Досліджувалися лише окремі його аспекти: есте-

* © Аліксійчук О. С., 2012

тичне виховання школярів засобами народної музично-поетичної творчості (В.І. Юцевич, С.С. Горбенко, І.Я. Климчук, Т.В. Дорошенко, О.В.Лобова, Б.А. Брилін); формування естетичної культури школярів засобами народної творчості (О.А.Маленицька); розвиток творчої активності у процесі навчання гри на народних музичних інструментах (В.М. Лабунець, І.Г. Маринін); формування професійної готовності студентів педвузу до діяльності у шкільних фольклорних колективах (Р.І. Дзвінка, Г.Г. Павловська та ін.).

За останні десятиліття проведена значна дослідницька робота з проблеми єдності морального та естетичного виховання. Але залишаються не до кінця розкритими питання морально-естетичного виховання засобами народного мистецтва, які мають як теоретичний, так і практичний інтерес, далеко невичерпані їх можливості. Традиційна музична культура, яка зберігає в собі виховні ідеї і можливості, стає невід'ємною частиною навчально-виховного процесу сучасної школи. Пошук нових шляхів та форм роботи, використання кращих зразків народного мистецтва в роботі з молодшим школярами сприяє формуванню громадянських та людських якостей учнів тощо.

Практика навчально-виховного процесу свідчить про необхідність ґрунтовної розробки змісту й технологій формування морально-естетичних якостей молодших школярів. До цього часу відсутні спеціальні дослідження з питань української народної музики, які висвітлювали б науково-педагогічні засади морально-естетичного виховання молодших школярів її засобами.

Мета дослідження – розглянути педагогічні умови розробки і застосування моделі морально-естетичного виховання молодших школярів засобами українського народного музичного мистецтва в загальноосвітній школі, обґрунтувати доцільність пошуку найбільш ефективних шляхів морально-естетичного становлення особистості у процесі вирішення художньо-освітніх і загальновиховних завдань.

Гармонійне поєднання розумового та фізичного розвитку, моральної чистоти й естетичного ставлення до життя і мистецтва – необхідні умови формування всебічно розвинутої людини, цілісної особистості. Досягненню цієї мети багато в чому допомагає правильна організація музичного виховання дітей. Отже одним з провідних завдань морально-естетичного виховання молодших школярів є сформуванню у дітей музичну культуру, як важливу і невід'ємну частину їхньої духовної культури, формувати морально-естетичні якості молодших школярів засобами української народної музики, досягти оптимального рівня морального розвитку кожного учня з врахуванням неповторності його індивідуальних рис.

Одним з найбільш поширених підходів у сучасній теорії і практиці є побудова науково обґрунтованих систем організаційно-педагогічної діяльності. Як показало вивчення теорії і особистий досвід роботи по відбору і систематизації знань, умінь та навичок, які складають основу морально-естетичного виховання засобами народної музики, найбільш ефективна і зручна для відображення змісту морально-естетичних характеристик є методика моделювання системних об'єктів. Дана теоретична позиція дає ключ до розуміння, що прагнення до побудови модельних якостей системи, які вивчаються, об'єктів і процесів взагалі не повинно орієнтуватися на всю повноту і об'ємність їх відображення (що практично не реально), а на виділення існуючих ізоморфічних і гомоморфічних ознак [3].

Так, запропонована модель морально-естетичного виховання молодших школярів не претендує на відображення всієї інформації і практичного досвіду, які можуть знадобитися педагогу в процесі здійснення обов'язкових впливів, а включає в себе той об'єктивний мінімум, який необхідний для розв'язання завдань, типових умов, зв'язаних з основними напрямками його діяльності по організації виховання та навчання учнів.

Розроблення моделі морально-естетичного виховання молодших школярів засобами народної музики має предметно спрямований характер і обмежена основними системо-

руючими компонентами, які надають їй певну стійкість. Разом з цим в самих компонентах системи є невичерпні можливості для творчої імпровізації до конкретної деталізації.

У процесі розроблення системи морально-естетичного виховання молодших школярів засобами української народної музики на аналітико-синтетичній основі необхідно визначити її структурні компоненти – ряд основних блоків, які відображають зміст діяльності вчителя музики молодших класів, з характерними специфічними для кожного з них ознаками. Це такі ознаки: спільність конкретної мети, принципи, зміст, методи організації педагогічної діяльності (технологія), психологічні, етичні, економічні умови, які властиві тому чи іншому боку діяльності вчителя молодших класів. Характерні ознаки визначаються на основі аналізу об'єктів його педагогічного впливу, бо в залежності від об'єкта (процес навчання, процес виховання, громадська діяльність і т.д.) змінюються зміст, методи, форми навчально-виховної діяльності вчителя. Отримані на цій основі блоки, які відображають узагальнені напрямки праці вчителя, стануть основними структурними компонентами системи педагогічної діяльності.

Згідно з теоретичними положеннями моделювання, можна запропонувати розроблену структуру і компоненти системи педагогічної діяльності з морального виховання учнів початкових класів засобами музики.

1. Мета і завдання системи педагогічної діяльності з морально-естетичного виховання засобами народної музики. Мета – досягнення оптимального рівня морального розвитку кожного вихованця з умовою неповторності його індивідуальних рис.

Система морального виховання передбачає такі напрямки організації колективної діяльності дітей, що є важливими умовами формування гуманістичних ставлень:

- врахування індивідуальних властивостей дітей, самоутвердження їх в колективі шляхом розвитку музичних здібностей;
 - використання правил поведінки, які створюють самі діти, створення проблемних ситуацій, які в регулюють дитячу поведінку (на уроках музики);
 - організацію музичних свят, збору забутого фольклору як шляхів залучення молодших школярів до загальних переживань;
 - спільну діяльність дітей, педагогів, батьків як основу виникнення гармонії у їх відносинах;
 - підвищення педагогічної культури батьків з питань морально-естетичного виховання.
2. Теоретичне обґрунтування вихідних положень педагогічної діяльності з морально-естетичного виховання (принципи, тенденції, вимоги, умови, особливості тощо).
3. Вимоги до визначення змісту та структури морально-естетичного виховання.
4. Опис технології діяльності вчителя (методика діяльності вчителя при складанні планів, добору матеріалів; методи роботи з учнями на уроці та в позаурочний час, оцінка наслідків; внесення змін, корекція змісту та методів роботи з учнями; забезпечення матеріальної бази).

«У відповідності з принципами системного підходу вчений розпочинає дослідження синтезу загальних уявлень про об'єкт як про цілісну систему, тобто із створення моделі об'єкта. Для уточнення отриманої моделі, переводу її в модель високого порядку (в процесі моделювання) дослідник опирається на систему певних методів. Дані, отримані з їх допомогою (характеризуючи об'єкт як цілісну систему), знову передбачають наступний синтез, для якого початкова модель служить своєрідним збірним проектом. Хоча у підсумку такого синтезу повинна отриматись система знань про об'єкт – абстрактна його модель, але більш високого порядку» [2, с. 24].

Все викладене в повній мірі відноситься до процедури моделювання системи педагогічної діяльності педагога (з морально-естетичного виховання молодших школярів засобами народної музики) і підтверджує його.

Структура системи педагогічного керівництва морально-естетичним вихованням учнів молодших класів засобами української народної музики.

1. Теоретична частина:
 - мета і завдання морально-естетичного виховання ;
 - основні концептуальні положення: методичні, культурологічні, соціологічні, педагогічні.
2. Наукове обґрунтування структури і змісту педагогічної діяльності:
 - урочна робота: мета, завдання, зміст музичного виховання, методи роботи, методика підбору змісту навчання, планування;
 - позакласна робота: мета, завдання; принципи підбору матеріалу; зміст діяльності (фольклорно-етнографічна пошукова робота, оркестр дитячих музичних інструментів, хор дітей і батьків); методи роботи.
3. Організаційно-методичне забезпечення педагогічного керівництва морально-естетичним вихованням молодших школярів засобами української народної музики:
 - урочна робота: вивчення народних пісень різних жанрів; гра на дитячих музичних інструментах; слухання музики; ігрова музично-дидактична діяльність на уроках; творча діяльність дітей на уроці тощо;
 - позакласна робота: фольклорно-етнографічна пошукова робота, організація оркестру дитячих музичних інструментів та хору дітей і батьків.
4. Методика оцінювання наслідків та коригування рівня морально-естетичної вихованості молодших школярів.

В основу запропонованої моделі покладено єдність педагогічної, методичної, культурологічної складових. Виходячи з цієї єдності, модель змісту морально-естетичного виховання дітей складається з таких елементів: українська музична культура, що склалася історично і має самобутні національні особливості; сучасна музична культура, яка сформувалася на основі українських фольклорних джерел; культурно-регіональні музичні традиції, що мають своє середовище побутування.

Музичний фольклор виступає у подвійній ролі: як засіб підвищення ефективності морально-естетичного виховання, а також як своєрідний зв'язуючий механізм, базисне утворення для вироблення критеріальних основ сприймання дітьми явищ мистецтва та дійсності.

На основі культурологічної та соціологічної концепцій визначаються завдання морально-естетичного виховання засобами музичного фольклору, які підпорядковані загальній меті гармонійного розвитку особистості молодших школярів: виховувати любов та інтерес до народної музики (це завдання вирішується шляхом розвитку музичного сприймання, яке допомагає дитині гостріше відчувати й осмислити зміст почутих творів); збагачувати музичні враження дітей, одночасно ознайомлюючи їх з різними музичними творами (народними, класичними, сучасними, духовними); ознайомлювати дітей з найпростішими музичними поняттями, розвивати навички слухання музики, співу, музично-ритмічного руху, гри на дитячих музичних інструментах (на основі народних мелодик); розвивати емоційну чутливість, сенсорні здібності, ладовисотний слух, відчуття ритму, формувати співочий голос і виразність рухів (базуючись на кращих зразках традиційної культури народу); розвивати творчу активність в усіх, доступних дітям, видах музично-фольклорної діяльності: відтворенні характерних образів в іграх і хороводах; використанні вивчених танцювальних рухів у нових, самостійно знайдених поєднаннях; імпровізації маленьких пісень, співанок (таким чином формується самостійність, ініціатива і прагнення застосувати в повсякденному житті вивчений фольклорний репертуар); створювати і систематизувати уявлення учнів про музику, її засоби виразності, основні елементи народної музичної мови, сприяти розвитку і збагаченню культури почуттів учнів, потреби берегти, продовжувати і примножувати музичні традиції свого народу тощо.

Наступним суттєвим елементом моделі є визначення завдань музичного виховання, завдяки яким відбувається морально-естетичне виховання молодших школярів.

Перше завдання – формування емоційного ставлення до музики на основі її сприймання. У школярів необхідно розвивати емоційну чутливість до музики, музичне почуття, витонченість емоційного проникнення в образну сферу музики, пробуджувати бажання слухати і виконувати музику.

Друге завдання – формування свідомого ставлення до музики. Учні повинні набути досвід усвідомленого сприймання творів, навчитися застосовувати музичні знання, розуміти характер і логіку розвитку музичних образів.

Третє завдання – формування діяльно-практичного ставлення до музики у процесі її виконання (хорового співу, гри на дитячих музичних інструментах, руху під музику тощо). В учнів слід розвивати конкретні музично-слухові уявлення, виконавські навички і вміння.

Вирішення цих завдань сприяє формуванню моральних знань і почуттів, які дитина здобула в молодшому шкільному віці. Вони стають тим фундаментом, на якому проходить поглиблення отриманих і засвоєння та розвиток нових форм моральної поведінки, свідомості, почуттів, ставлень. Моральне виховання в етнопедагогіці та практиці тісно пов'язане з естетичним. Саме в народних творах знаходимо переплетіння почуттєвого (емоційного) та словесного (раціонально-логічного) впливів на дитину. Безпосереднє знайомство дітей з народною творчістю, спостереження за її живим побутуванням надзвичайно збагачують творчу фантазію, розвивають уяву, сприяють вихованню національної самосвідомості та патріотичних почуттів.

Народну музичну творчість характеризує колективність і безіменність створення, усна традиція, існування часто багатьох варіантів того самого наспіву у різних регіонах. Основними компонентами педагогічного потенціалу української музики є інтонаційна особливість, наспівність, простота мелодії і ритмічної структури, виразність і багатство мелодик, тісний зв'язок поетичного і музичного текстів, глибока емоційність, достовірність, глибокий виклад думки, поетичність, чистота образу, глибокий, високохудожній і правдивий зміст, відбиття історії життя народу, його думок, почуттів.

Суть народного традиційного мистецтва полягає в спадкоємності, безперервності існування в часі. Воно тісно пов'язане з життям та побутом людей, їхніми звичаями, навколишньою природою. Саме ці фактори визначають особливості його художньої мови і напрями художніх промислів. Українська народна творчість виникла і збагачувалася одночасно з історичним розвитком українського народу. Вона є тою вихідною точкою, з якої починається історія культури українського народу, отже й історія української музики.

Отже, саме школа покликана сформувати особистість майбутнього громадянина, готового правильно співвіднести цінності та ідеали навколишнього світу. Нові соціальні реалії вимагають якісно нових дослідницьких підходів перш за все до проблем морального та естетичного виховання особистості.

Музично-пісенна спадщина українського народу високохудожня за змістом, глибоко емоційна і різнобічна за засобами виразності, здатна викликати співпереживання, радість і смуток, гнів і непримиренність. Тому українську народну музику слід розглядати не тільки як джерело емоційної насолоди, але і як засіб естетичного і морального виховання.

Висока художність і доступність надають українській музиці великого педагогічного значення. Найкращі зразки допомагають виховувати в підростаючого покоління високі моральні, естетичні, світоглядні, художньо-естетичні якості, розвивати інтерес до самого музичного фольклору, художній смак, фантазію, природні обдарування.

Список використаних джерел

1. Державна національна програма “Освіта”: Україна XXI століття. – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
2. Куракин А.Т., Новикова Л.И. О системном подходе в исследовании проблемы воспитания/ А.Т.Куракин , Л.И.Новикова// Сов. педагогика. – М. , 1970. – №10.

3. Маслов В.И. Теория и технология организации непрерывного повышения функциональной компетентности руководителей школы/ В.И. Маслов. – К., 1991. – 430 с.
4. Михеев В.И. Моделирование и теории измерений в педагогике: научно-методическое пособие/ В.И.Михеев. – М. : Высшая школа, 1987. – 200 с.
5. Моделирование педагогических ситуаций: проблемы повышения качества и эффективности общепедагогической подготовки учителя / Под ред. Ю.Н. Кулюткина, Г.С. Сухобской : [науч. – метод.пос.] – М. : Педагогика, 1981. – 120 с.
6. Новиков А.М. Методология образования / А.М. Новиков. – М : Эгвес, 2006. – 488 с.
7. Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті// Освіта України. – 2001. – №1. – с. 22-25.
8. Універсальні виміри української культури / НАН України. Укр. філос. фонд. Центр гуманіт. освіти. Одеська філія. – Одеса : Друк, 2000. – 216 с.

The article is devoted to the problem of creating the models of morally-aesthetic education of junior schoolboys by the facilities of folk musical creation. The technology of the design of the educational systems is described. The features of influence of the folk music on moral and aesthetic education of students of primary school are shown.

Key words: *morally-aesthetic education, pedagogical model, educational-educative work, juniour schoolboys, folk musical creation.*

УДК 378.016:78+792

Борисова Т.В., Аліксіичук О.С.*

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНОЇ ОБІЗНАНОСТІ СТУДЕНТІВ У ГАЛУЗІ МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Стаття присвячена висвітленню методичних засад та змістових концепцій формування теоретичної обізнаності майбутніх учителів музики у царині педагогічного керівництва музично-театральною діяльністю школярів.

Ключові слова: *естетичне виховання, музичний театр, школярі, теоретична обізнаність, спецкурс, методика.*

Відповідно до визначених сучасною освітою пріоритетів, першочерговим і стратегічним завданням шкільної мистецької освіти є максимальне зосередження усіх наукових зусиль і художньо-методичного потенціалу на віднайденні ефективних інструментів естетико-виховного впливу на учнівську аудиторію. Музичний театр в силу своєї поліхудожньої органіки і надзвичайної актуальності у нинішньому соціокультурному просторі об'єктивно виступає досить могутнім механізмом, здатним оптимізувати процеси естетичного розвитку підростаючого покоління й спрямувати інтелектуальні й духовні ресурси дітей та молоді в річище повсякчасного прагнення до ідеалів краси й досконалості. Саме тому дослідження різноманітних аспектів проблеми підготовки сучасного учителя мистецтва, здатного на належному рівні забезпечити перенесення надбань художньої культури людства, зокрема її музично-театрального сегменту, у площину особистісного художньо-естетичного тезаурусу особистості школяра, набуває особливої актуальності.

Сучасна мистецько-педагогічна думка презентує широкий спектр наукових матеріалів, що ґрунтовно досліджують різноманітні аспекти проблеми застосування музичного театру у школі, висвітлюють наукове бачення ефективних алгоритмів педагогічного керівництва музично-театральною діяльністю школярів тощо. Так, опираючись на наукові засади мистецької освіти

* © Борисова Т.В., Аліксіичук О.С., 2012